

Öğrenme çıktısı: Bu bölümün öğrenme çıktısı, yaşadığın yerin doğal ve beşerî çevresinde geçmişten günümüze yaşanan değişimi sorgulayabilmektir. Özet; doğal ve beşerî çevre kavramlarını, değişimin sebeplerini ve sonuçlarını kapsar. Ayrıca kitaptaki Alper'in sohbeti, Konya, Batman ve Yusufeli Barajı örneklerini anlatır.

ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Doğal çevre · Beşerî çevre · Değişim · Küresel ısınma · İklim değişikliği · Kuraklık · Erozyon · Toz fırtınası · Sulak alan · Göç · Nüfus artışı · Baraj · Sürdürülebilir çevre · Tarihî varlık · Restorasyon · Sözlü tarih

1 ÇEVREMİZ: DOĞAL VE BEŞERİ

Etrafımızda **iki tür çevre** vardır. Birincisi **doğal çevre**, ikincisi **beşerî çevre**dir. Doğal çevre doğada kendiliğinden bulunur. Beşerî çevreyi ise **insanlar** yapar.

DOĞAL ÇEVRE

Dağ, ova, vadi, akarsu, göl, deniz, şelale, orman gibi varlıklardır.

Örnek: Bir gölün kıyısı, bir dağın yamacı, bir orman.

BEŞERİ ÇEVRE

Ev, apartman, sokak, park, yol, köprü, hastane, okul, market gibi insan yapımı yerlerdir.

Örnek: Okulunuz, mahallenizdeki park, şehrinizdeki köprü.

UNUTMA: Bu iki çevre zaman içinde **DEĞİŞİR**. Değişim geçmişte de vardı, bugün de sürüyor, **BUNDAN SONRA DA DEVAM EDECEK**.

2 DOĞAL ÇEVRE

Doğal çevre; dağ, ova, vadi, akarsu, göl, deniz, şelale, orman gibi varlıklardan oluşur. Bu varlıklar hem insanların hem de diğer canlıların yaşamı için **çok önemlidir**. İnsan ve hayvanların **oksijen, su, gıda** gibi ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklardır.

Yerleşik hayata geçen ilk insanlar, yerleşim yerlerini **temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri** yerlere kurmuştur. Su ve gıda ihtiyacı için **akarsu ve göl kenarlarını, verimli tarım arazilerini** seçmişlerdir. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bugün de birçok yerleşim yeri akarsu, göl, deniz kenarında ya da verimli tarım arazilerinin yakınındadır.

DİKKAT: Bazı yerleşim yerleri ise **DEPREM RİSKİ** sebebiyle zemini daha sağlam olan **DAĞLIK ALANLARA** kurulmaktadır.

Doğal çevre; **küresel ısınma, teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, beşerî çevrenin genişlemesi, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve çevre kirliliği** gibi sebeplerle zaman içinde değişikliğe uğrayabilmektedir.

3 BEŞERİ ÇEVRE

Yaşam alanlarımızda **ev, apartman, sokak, park, yol, köprü, hastane, okul, market** gibi birçok yapı bulunur. Bunlar **barınma, ulaşım, sağlık, eğitim, alışveriş, dinlenme ve eğlenme** gibi ihtiyaçlarımızı karşılamak için yapılmıştır.

Aynı amaçlarla yapılmış **medrese, bedesten, şifahane, türbe** gibi tarihî varlıklara da çevremizde rastlayabiliriz. Yaşadığımız yerlerde inşa edilen bu **eski ve yeni yapıların tamamı** beşerî çevremizi oluşturur.

GÖREVİMİZ: Çevremizdeki **TARİHİ VARLIKLARI KORUMAK** HEPİMİZİN GÖREVIDİR.

Tarihteki ilk yerleşim yerlerinde insanlar yaşam alanlarına genellikle **ev ve ibadethaneler** yapmıştır. Zamanla nüfusun artması, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve teknolojinin gelişmesi ile beşerî çevre de **değişmiştir**.

4 ÇEVRE NEDEN DEĞİŞİR?

Doğal ve beşerî çevrede **bazı değişimler** olur. Bu değişim günümüze kadar devam etmiştir, bundan sonra da devam edecektir. Peki sebepleri nelerdir?

İNSANDAN KAYNAKLANANLAR

- İnsan nüfusunun artması
- İhtiyaçların çeşitlenmesi
- Teknolojinin gelişmesi
- Beşerî çevrenin genişlemesi
- Kaynakların **bilinçsizce tüketilmesi**
- Çevre kirliliği
- Ormanların yok edilmesi

DOĞADAN KAYNAKLANANLAR

- **Küresel ısınma**
- İklim olayları ve **iklim değişikliği**
- Kuraklık
- Doğa kaynaklı afetler

BAĞLANTI: Doğal çevre ile beşerî çevre **BİRBİRİNİ ETKİLER**. Beşerî çevre genişledikçe doğal çevre değişir; doğal çevre değiştikçe insanların yaşamı da değişir.

5

ÖRNEK OLAY: ALPER İLE BABASININ SOHBETİ

BALKONDAN GÖRÜLEN MANZARA

Alper ile babası balkonda çay içiyordu. Karşıda **masmavi bir göl**, gölün ardında **başı dumanlı sıradağlar, tarihî köprü ve cami**, yüksek katlı binalar görünüyordu. Alper babasına sordu: “Sen çocukken bu şehir nasıldı? Değişen şeyler oldu mu?”

Evler: Mahallede **tek katlı, bahçeli, küçük evler** vardı. Evin etrafındaki boş alanlar oyun alanıydı. Şimdi **yüksek katlı, site şeklinde** evler var.

Oyun: Tablet ve telefon yoktu; **saklambaç ve futbol** oynanırdı. Şimdi **spor salonları** ve mahalle parkları var ama çocuklar birlikte pek vakit geçirmiyor.

Göl: Gölde yaklaşık **yirmi çeşit balık** vardı, şimdi **üç çeşit** kaldı. Su seviyesi epey düştü. Sebebi **küresel ısınma, iklim değişikliği ve kuraklık** olabilir.

Köprü: İnsanlar kayıklarla karşıya geçerdı. Su seviyesi o kadar yüksekti ki tarihî köprüye **kum torbaları** dizilmişti. Yakın zamanda **yeni köprü** yapıldı, tarihî köprü araç trafiğine kapatıldı.

Nüfus ve iş: Eskiden insanlar **tarım ve hayvancılıkla** uğraşır, köylerde yaşırdı; fabrikalar azdı. Şimdi fabrikalar çoğaldı, **köyden şehre göç** arttı, nüfus hızla büyüdü, şehir geniş bir alana yayıldı. Konut, hastane, okul ihtiyacı arttı. Mahalle bakkallarının yerini **büyük alışveriş merkezleri** aldı.

Ulaşım: Araba sayısı arttıkça yollar genişledi ve çoğaldı. Ancak **trafik, araç gürültüsü ve egzoz dumanı** da arttı.

Tarihî cami: Yaklaşık **sekiz asırdır** dimdik ayakta ve mimarisi bugünkü camilerden çok farklı. Etrafındaki **tek katlı evler ile dar sokaklar şehrin eski yerleşim alanıdır**.

Alper'in sonucu: “Zaman içinde birçok şey değişmiş görünüyor. Bu değişimin bize **kazandırdıkları** olduğu gibi bizden **aldıkları** da var.”

6

DEĞİŞİMİ NASIL FARK EDERİZ? · KONYA ÖRNEĞİ

Eski ve yeni görselleri **karşılaştırmak**, değişimi anlamanın en kolay yoludur. Kitabınızda **Konya**’dan iki örnek verilmiştir.

ÖRNEK	NEYİ GÖSTERİR?	YILLAR
Meke Gölü	Doğal çevredeki değişimi gösterir.	2003 → 2024
Alaaddin Caddesi	Beşerî çevredeki değişimi gösterir.	1940 → 2020

HANGİ KAYNAKLARI KULLANIRIZ?: Eski ve yeni **RESİM, FOTOĞRAF, GAZETE HABERİ, HAVA FOTOĞRAFI, ŞEHİR HARİTASI** ve **ŞEHİR PLANLARI**. Ayrıca aile büyüklerimizle yaptığımız **SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ** de değişimi anlamamıza yardımcı olur.

Karşılaştırma yaparken iki soru sorarız: **Hangi unsurlar değişti?** ve **Hangi unsurlar değişmedi?**

7 BATMAN'DA BÜYÜK DEĞİŞİM

Batman, bölgede **petrol bulunmasıyla** kaderi değişen bir ilimizdir. Gerçekleştirilen yatırımlarla her alanda gelişim sağlamıştır.

YIL	NE OLDU?
1946	17 Ocak'ta 1361 metrede petrol bulundu .
1948	8 Mart'ta petrol çıkarılmaya başlandı .
1955	Türkiye'nin ilk petrol rafinerisi olan Batman Rafinerisi kuruldu.
1957	Batman ilçe oldu.
1990	Batman il oldu.
2007	Batman Üniversitesi kuruldu.
2020	Ilısu Barajı hizmete açıldı.
2021	Hasankeyf-2 Köprüsü hizmete açıldı.
2024	Yeni sanayi tesisleri kuruldu.

NE ÖĞRENİYORUZ?: Bir yer altı kaynağının bulunması; ilin **NÜFUSUNU, YERLEŞİM ALANLARINI, ULAŞIMINI, SANAYİSİNİ VE EĞİTİMİNİ** birlikte değiştirebilir.

8 DEĞİŞİM NELERİ ETKİLER?

Doğal ve beşerî çevremizde yaşanan değişimler yaşadığımız ili **birçok açıdan** etkileyebilir.

- **Baraj:** Kurak topraklara sulama imkânı oluşturup **tarım alanlarının genişlemesini** sağlayabilir. Ancak **ormanlık alanların sular altında kalmasına** da sebep olabilir.
- **Fabrikalar:** İlin **göç almasını** sağlayıp nüfusunu artırabilir.
- **Nüfus artışı:** Bina sayısı artar ve **yerleşim alanı genişler**.
- **Yeni yol ve caddeler:** Ulaşım imkânlarını **geliştirip çeşitlendirir**.

Bir ildeki değişimi incelerken **şu altı unsura** bakarız:

- Arazi kullanımı
- Bitki örtüsü
- Su kaynakları
- Nüfus
- Ulaşım sistemleri
- Yerleşim alanları

9 DEĞİŞİMİN OLUMSUZ SONUÇLARI

Çevremizde meydana gelen değişimler bazen **olumsuz sonuçlar** ortaya çıkarabilir. Aşağıdaki iki haber bunu anlatıyor.

HABER · TOZ FIRTINALARININ EN ÖNEMLİ NEDENİ BİTKİ ÖRTÜSÜNÜN TAHRİP OLMASI

İstanbul Üniversitesinden yapılan açıklamada, özellikle ülkemizin **iç kesimleri ve güneydoğusunda** bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle **erozyonun arttığına**, bunun sonucunda da **toz fırtınalarının** yaşandığına dikkat çekildi.

Toz fırtınaları **günlük yaşamı olumsuz etkiliyor, sağlık sorunlarını tetikliyor ve tarım alanlarına zarar veriyor.**

HABER · KURUYAN SULAK ALANLAR SU VARLIĞIMIZI TEHDİT EDİYOR

Uzmanlar, geçtiğimiz yüzyılda Türkiye'nin sulak alanlarının **yüzde kırkını** kaybettiğini, bu durumun **su canlılığı çeşitliliğini azalttığını** dile getirdi.

Sulak alanların azalması **tarımı ve içme suyu imkânlarını** da olumsuz etkiliyor. Uzmanlar ayrıca su kaynaklarımızın **kirlilik tehdidi** ile karşı karşıya olduğu konusunda uyardı.

Yaşanan değişim doğal çevremiz gibi **beşerî çevremizi de** etkileyebilir. **Tarihî mekân, yapı, yol, köprü ve sosyal tesisler** gibi beşerî çevre unsurları zarar görebilir.

10 ÇEVREMİZ GELECEK NESİLLERE MİRASTIR

Doğal ve beşerî çevre unsurlarımız, **gelecek nesillere bırakacağımız önemli miraslardır**. Bu sebeple ülkemizde doğal ve beşerî çevrenin korunması ve **sürdürülebilir çevre bilincinin** oluşturulması için projeler geliştirilir. Bu projeler **yetkili birimler ve sivil toplum kuruluşları** tarafından hazırlanıp uygulanır.

"YEŞİL VATAN · BENİM OKULUM GELECEĞE ÇARE"

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, **çevre ve sürdürülebilirlik** faaliyetlerinin uygulanması hedefiyle bu etkinlikleri hayata geçirdi. Öğrencilerin **çevreye duyarlı ve sorumluluk sahibi** bireyler olarak yetişmesi esas alınır.

Anlayış: "Yeşil Vatan'ı korumak, vatani korumaktır!"

ATATÜRK KÖŞKÜ RESTORASYONU

Mustafa Kemal Atatürk'ün **Trabzon** ziyaretlerinde konakladığı Atatürk Köşkü'ndeki **yıpranmalar** nedeniyle T.C. **Kültür ve Turizm Bakanlığınca** restorasyon projesi başlatıldı.

Köşk, proje tamamlanınca cumhuriyetimizin 100. yılında kapılarını ziyaretçilerine yeniden açtı.

SANA DÜŞEN GÖREV: Doğal ve beşerî çevrenin korunmasında **SENİN DE GÖREVLERİN** vardır: çevreni temiz tutmak, su ve enerjiyi tasarruflu kullanmak, ağaçlara zarar vermemek ve **TARİHİ VARLIKLARI KORUMAK.**

11

ALTI ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Bir konuyu **her yönüyle** düşünmek için **altı şapkalı düşünme tekniği** kullanılır. Her rengin şapkası **farklı bir düşünce tarzını** temsil eder. Sıra sende olduğunda o şapkanın bakış açısıyla konuşursun.

ŞAPKA	NEYİ TEMSİL EDER?
Sarı Şapka	Faydalı ve olumlu düşünme ile ilgilidir.
Mavi Şapka	Olayları özetleyici, birleştirici ve toparlayıcıdır .
Beyaz Şapka	Tarafsızdır ; bilimsel ve net bilgiler verir.
Siyah Şapka	Karamsardır ; olumsuz yönler odaklanır.
Kırmızı Şapka	Olaylara duygusal bakış açısıyla yaklaşır.
Yeşil Şapka	Geleceğe yönelik fikir üretmeye önem verir.

12

YUSUFELİ BARAJI: SEBEP VE SONUÇ

ÖRNEK OLAY · YERLEŞİM YERLERİ DEĞİŞEN KÖYLÜLER

Artvin'in Yusufeli ilçesinde **Çoruh Nehri** üzerine Yusufeli Barajı inşa edildi. Barajın yapılmasıyla **Yeniköy, Tekkale, Irmakyanı, Çeltikdüzü, Çevreli, İshan ve Meşecik** köyleri sular altında kaldı.

■ Köy sakinleri eski yerleşim yerlerini geride bırakırken **hüzünlendi**.

■ **Modern villa şeklinde inşa edilen yeni evler köy sakinlerini mutlu etti. Yeni yapılan yedi köyde toplam beş yüz yedi konutun yanı sıra bazı iş yerleri, oyun parkları ve sosyal yaşam alanları da yer aldı.**

■ Köylüler, yaklaşık bir yıl önce taşındıkları yeni yerleşim yerlerindeki hayatlarına **alıştı**.

Neler değişti? Baraj; **su kaynaklarını, bitki örtüsünü, yerleşim alanlarını ve nüfusu** birlikte etkiledi. Her değişimin hem **sebepleri** hem de **sonuçları** vardır.

13

HIZLI TEKRAR

- **Doğal çevre:** Dağ, ova, vadi, akarsu, göl, deniz, şelale, orman.
- **Beşerî çevre:** Ev, yol, köprü, hastane, okul, market gibi insan yapıları.
- **İlk yerleşimler:** Akarsu, göl kenarı ve verimli tarım arazileri.
- **Değişim sebepleri:** Nüfus artışı, teknoloji, küresel ısınma, kirlilik.
- **Erozyon:** Bitki örtüsü tahrip olunca artar, toz fırtınası getirir.
- **Sulak alanlar:** Türkiye bir yüzyılda yüzde kırkını kaybetti.
- **Baraj:** Tarım alanını genişletir; ormanı sular altında bırakabilir.
- **Batman:** Petrolle değişen il; 1990'da il oldu.
- **Altı unsur:** Arazi kullanımı, bitki örtüsü, su kaynakları, nüfus, ulaşım, yerleşim alanları.
- **Sürdürülebilir çevre:** Doğal ve beşerî çevreyi geleceğe miras bırakmak.